

Wandeling langs enkele panden waar chirurgijns, heelmeeesters en geneesheren waren gevestigd tussen 1650 en 1950

Vertrekpunt 'De Vierheemskinderen', Herenstraat 32, waar t/m 31 oktober 2022 een expositie wordt gehouden over een groot aantal artsen die in de genoemde periode in Culemborg waren gevestigd.

Links om de hoek het Vierheemskinderstraatje in, aan het eind het linker hoekpand met de Markt.

Vierheemskinderstraat 1

Vanaf 1880-1883 was in dit pand dr. **Hendrik J. Wiegersma** (1840-1887) gevestigd als huisarts. Vader van de beroemde doktersfamilie en van kunstenaars, o.a. bekend van de boeken en verfilming van 'Dorp aan de rivier', 'Dokter in de Peel' en 'Help de dokter verzuipt', waarin het wel en wee van deze doktersfamilie uitgebreid uit de doeken wordt gedaan. Van 1936-1962 was in ditzelfde huis **Piet W. van Hattum** (1905-1989) gevestigd als huisarts, die de praktijk van dokter J. Hocke Hoogenboom had overgenomen. In 1962 verhuisde hij naar Breda om daar schoolarts bij de GGD te worden en werd diens praktijk door dokter Vroon overgenomen.

Even naar links, de Markt op.

Markt 11

Johannes van Rees (1795-1829) was *Stadsheel- en Vroedmeester* en woonde hier, Markt 11. Hij huwde de Culemborgse burgemeestersdochter Geertruijda Holmberg de Beckfelt. 4 Januari 1823 werd hun zoon Otto van Rees geboren, die later Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië zou worden (overleed in 1892 te Arnhem). Johannes van Rees zelf overleed 20 februari 1829 na een lang ziekbed.

We lopen terug over de Markt en gaan door de Binnenpoort naar de Varkensmarkt. Rechts op deze markt ligt het statige pand 'Maria Regina'.

Varkensmarkt 9

Dokter **Leendert Fangman** (1834-1896) liet dit deftige huis bouwen (in 1864/65). Hij was van 1862 tot 1874 *doctor medicinae* en *Stadsheel- en Vroedmeester* in Culemborg. In 1865 werd het Algemeen Ziekenfonds in Culemborg opgericht. Fangman was een van de artsen die voor dit fonds geneeskundige hulp ging verlenen. In 1874 verhuisde Fangman met z'n gezin naar Oosterbeek waar hij ook weer een riante villa liet bouwen. Tot aan zijn overlijden, in 1896, was hij ook eigenaar van de bekende Oosterbeekse uitspanning de "Westerbouwing".

We lopen terug naar het pand gelegen op de hoek met de Jodenkerkstraat.

Varkensmarkt 2,

Het adres waar de in Culemborg geboren dokter **Hendrikus C. Bonhof** (1878-1936) in 1911 een huisartsenpraktijk was gestart. Enkele jaren later verhuisde het gezin naar Everwijnstraat 25. Dr. Bonhof was voorzitter van het Culemborgsch Ziekenfonds, gaf belangeloos EHBO cursussen en was leider van de transportcolonne van het Rode Kruis in Culemborg.

We lopen terug de Binnenpoort weer onderdoor en gaan linksaf de Everwijnstraat in langs nr. 25 (nu een modezaak) waar dr. Bonhof was gevestigd als huisarts. Aan het eind rechtsaf, de Herenstraat in.

Herenstraat 41 (linkerzijde)

De dokterswoning van **Jacob Hocke Hoogenboom** (1861-1952) die zich in 1889 gevestigd had als *huisarts-chirurg* in Culemborg. Hij hield praktijk aan zijn woonhuis hier. In 1906 richtte 'dokter Hocke' (hij werd zo genoemd) de plaatselijke vereniging van het 'Groene Kruis' op. Door zijn de grote inzet werd omstreeks 1906 het Algemeen Protestants Ziekenhuis aan de Oostersingel gebouwd (het dwarse deel van deze singel werd in 1950 naar hem vernoemd, de 'Hockesingel'). Zoon **Cees Hoogenboom** (1892-1969) werd *chirurg* en specialiseerde zich in oorlogsverwondingen. In 1926 werd Cees chirurg van de twee Tielse ziekenhuizen. In de Tweede Wereldoorlog opereerde hij vele oorlogsslachtoffers in Tiel en Culemborg. Zelfs op 'Mariënweerd', waar een noodkliniek was ingericht, werd door deze zoon volop geopereerd.

Herenstraat 39 (linkerzijde)

Vanaf begin jaren '50 was hier de huisartsenpraktijk van dr. **Leon M.J. Bongaerts** (1910-1977) gevestigd. Dr. Bongaerts was zijn praktijk in 1939 begonnen in de bovenwoning van de ijzerwarenwinkel van Van Avezaath aan de Markt op de hoek van de Grote Kerkstraat. Naast huisarts was hij ook *militair arts* in het Militair Hospitaal in Utrecht. Hij deed veel bevallingen, die hij in boekjes bijhield. Wel zo'n 60 à 70 bevallingen per jaar. Zoon **Maarten Bongaerts** werd ook huisarts en werd na enkele jaren arts bij de Trombosediest.

We lopen even verder naar huisnummer 32 aan de rechterzijde van de straat, 'De Vierheemskindeern'. Hier was de praktijk van dr. Derwig, geassocieerd met Dave Vroon, de opvolger van de eerder vernoemde dr. Van Hattum, gevestigd. We lopen naar nr. 28.

Herenstraat 28

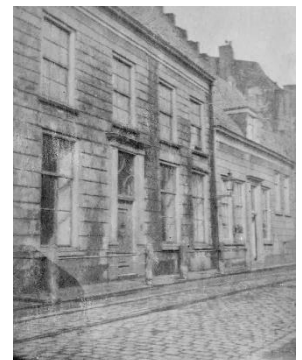
Van 1876-1880 was hier de huisartsenpraktijk van dr. **Lucas Daams** (1830-1902) gevestigd, die daarvoor in de Slotstraat, op nr.11, vertoefde. Hij was in 1874 benoemd tot *Geneesheer, Heel- en Vroed-meester* te Culemborg.

We vervolgen onze wandeling en nemen de eerste straat links, de Goilberdingerstraat. Aan de rechterzijde bij nr. 13, de plek waar van 1860-1906 het 'eerste echte' ziekenhuis zich bevond.

Goilberdingerstraat 13

Het **Algemeen Ziekenhuis** met totaal 40 bedden. Van 1855-1862 was dr. **Johan E. Ranneft** *stadsheelmeester*. Deze was ook nog gemeenteraadslid en de grote initiatiefnemer van het plan een ziekenhuis te bouwen. Deze bouw kwam in 1861 gereed. Tot directrice werd benoemd ene Gijsberta van Aalderen uit Amsterdam. In 1889 werd Hocke Hoogenboom benoemd tot *heelmeester* van het Algemeen Burgerlijk Armbestuur en kreeg daarmee vanzelf de dagelijkse leiding over dit Algemeen Ziekenhuis.

1900-1910

Goilberdingersraat 15 (rechterzijde)

Van 1933-1969 was hier huisarts dr. **Wander O. Brouwer** (1905-1993) gevestigd. Na enkele jaren nam hij, in 1936, de patiënten van de praktijk van wijlen dr. Bonhof over. Het kwam regelmatig voor dat hij, als 's nachts de pont uit de vaart was, op de fiets over de spoorbrug reed om patiënten in Schalkwijk bij te staan. Kort na de Tweede Wereldoorlog schafte hij een auto aan. Er waren toen vier personenauto's in Culemborg, die alle in het bezit waren van de toenmalige huisartsen. Zoon **Wander Brouwer** werd huisarts in Zwolle en na tien jaar elders bedrijfsarts.

We lopen terug de Goilberdingerstraat uit en gaan aan het eind linksaf, de Achterstraat in.

Achterstraat 6 en 6a (linkerzijde)

Van 1421-1587 was hier '**het Pietersgasthuis**' gevestigd dat uit een boerderij, tuin, een gasthuis, zes huisjes en een kapel bestond. Op de plek van de kapel staat nu de Lutherse kerk. Aanvankelijk was het een liefdadigheidsinstelling die reizigers en daklozen onderdak verschafte. Later werden ook zieken verpleegd, maar de hygiëne was ver te zoeken. Men was overgeleverd aan kwakzalvers en piskijkers. Het werd beter toen er officiële *chirurgijns* werden aangesteld.

We lopen de Achterstraat verder in tot aan de zogeheten 'Scherpe Hoek'. Hier staat links een pand uit de 16e eeuw, 'De Fonteyn'.

Achterstraat 36-38

In dit huis bracht **Jan van Riebeeck** (1619-1677) een deel van zijn jeugd door bij zijn grootvader aan moederszijde Anthonisz. van Gaasbeek, burgemeester van Culemborg. Jan van Riebeeck was een zoon van Anthony van Riebeeck, getrouwd met een dochter van Van Gaasbeek. Vader Anthony werkte als *chirurgijn* in het Pieters Gasthuis.

Zo bekend als **Jan van Riebeeck** is door zijn activiteiten voor de V.O.C in Zuid-Afrika, zo zullen velen niet beseffen dat hij van beroep *chirurgijn* was en zijn vader, die chirurgijn op de walvisvaart was, vergezelde om ervaring op te doen. In april vertrok hij als *onder-chirurgijn* naar de Oost waar hij in juli 1640 te Batavia aankwam. Na veel tegenslagen zei Jan van Riebeeck zijn oorspronkelijke beroep als *chirurgijn* in Batavia vaarwel en verwisselde het lancet voor een veren pen. In 1648 keerde hij op 28-jarige leeftijd en tot koopman

bevorderd terug naar Nederland, naar Amsterdam. In 1652 vertrok hij naar Kaap de Goede Hoop en vandaar, in 1662, naar Batavia waar hij in 1677 overleed (Een gedenksteen herinnert aan zijn aanwezigheid daar.)

We gaan de 'Scherpe Hoek' om en lopen door de winkelstraat, de Tollenstraat.

Tollenstraat 24 (rechterzijde)

Coenraad (van) Diepenbroek (1746-1824), geboren in Utrecht uit een scherprechttersgeslacht (zowel aan vaders als moederszijde), werd *chirurgijn / heelmeeester* en vestigde zich hier in de Tollenstraat. Hij huwde in 1787 in de kerk van Everdingen met de Culemborgse Gerarda den Bonter (1753-1832). Na het overlijden van Coenraad verhuisde zijn weduwe naar Vianen, waar zoon Gerrit (1797-1849) met zijn vrouw eerst een bakkerij en later sociëteit/logement "De Vriendschap" in de Voorstraat runden.

We lopen verder door naar het kruispunt, gaan linksaf de Slotstraat in, langs het pand (1a) waar vroeger het 'Groene Kruis' was gevestigd. Vervolgens bij het volgend kruispunt rechts de Ridderstraat inlopen.

Ridderstraat 4 (linkerzijde)

Vanaf 1820-1866 woonde in dit pand de *doctor medicinae en Vroedmeester* **Willem J. Alpherts** (1795-1866) met zijn gezin. Hij was gemeenteraadslid, werd wethouder en later waarnemend burgemeester van Culemborg. In 1848-1849 heerste er een *cholera epidemie* in Culemborg en Alpherts schreef daarover een artikel. In Culemborg, destijds met een inwonertal van 5119, werden 92 personen besmet met cholera waarvan er 51 stierven. In 1866 was er wéér een cholera epidemie met toen 144 doden als gevolg. Eén van de overledenen was dr. Alpherts zelf !

Als liefhebberij heeft Alpherts een herbarium gemaakt, de 'Flora Culemborgensis', dat beschrijvingen en afbeeldingen van een groot aantal planten uit en rond Culemborg bevat. Dit unieke herbarium wordt bewaard in het Museum Naturalis in Leiden.

Dr. Louis C. J. Brutel de la Rivière (1832-1918) volgde Alpherts op in 1866 en vestigde zich in de woning van dr. Alpherts, Ridderstraat 4. Hij was algemeen bestuurslid van de 'Ned. Vereniging voor afschaffing van Sterkedrank'. Verhuisde in 1875 naar Haarlem.

We lopen een paar stappen terug en gaan rechtsaf, de Slotstraat in.

Slotstraat 11 (rechterzijde)

Van 1880 -1890 was hier de huisartsenpraktijk gevestigd van dokter **Thomas Broes van Dort** (1847-1902). Hij nam de patiënten van de praktijk van dr. L. Daams over. Broes van Dort specialiseerde zich in 'huid-ziekten' en vertrok in 1890 naar Rotterdam waar hij zich als dermatoloog vestigde.

We lopen de Slotstraat uit en komen op Het Voorburg.

Het Voorburg 10

In 1884 werd dr. **Piet Versteegh** (1858-1944) tot arts van het Algemeen Burgerlijk Armbestuur benoemd. Hij was de eerste jaren met z'n praktijk gevestigd in de Ridderstraat op nr. 4, maar liet in 1892 deze riantte woning aan het Voorburg bouwen. Hij werd de eerste *genesheer* van het in 1895 gebouwde 'St Barbara Gesticht' (zie hieronder). Hij werd benoemd tot officier van de 'Culemborgsche Schutterij' en af en toe werden er schietoefeningen gehouden in zijn tuin aan het Voorburg. In 1923 ging hij het rustiger aan doen en overleed in 1944.

In 1922 nam dr. **Joan J.M. Wachters** (1895-?) de huisartsenpraktijk en woonhuis van Versteegh over. Ook hij werd in 1924 tot *directeur-genesheer* van het St. Barbara Ziekenhuis benoemd. In 1927 was hij medeoprichter van de Reddingsbrigade Culemborg en in 1931 werd hij voorzitter van de Vereniging voor Vreemdelingen Verkeer (V.V.V.) in Culemborg. Omstreeks 1950 volgde zoon **Daniël (Daan) Wachters** (1925-2006) zijn vader op, maar ging zich na zeven jaar specialiseren in de *dermatologie*. Hij vestigde zich in 1963, na ook nog te zijn gepromoveerd, als huidarts in Amstelveen.

We vervolgen onze wandeling en gaan op de driesprong rechts, de Elisabethdreef in en zien aan de rechterzijde een groot wit appartementencomplex 'De 4-Dreven'.

Het voormalig Barbara Ziekenhuis

In 1895 liet de Congregatie van zusters J.M.J. ('Jezus Maria Jozef') het 'Sint Barbara Gesticht' bouwen aan de Tielsche Zandweg die vanaf 1928 Elisabethdreef heet. Het gesticht had tot doel verpleging en verzorging van rooms katholieke arme oude mannen en vrouwen. Het **Sint Barbara Gesticht** (foto rechts, uit 1895) werd meerdere malen verbouwd. De naam 'Gesticht' veranderde in 'Ziekenhuis' In 1954 vond er nog een verbouwing plaats tot de vorm zoals wij die nu kennen. Een fusie in 1969 met de ziekenhuizen in Tiel resulteerde in 1982 tot nieuwbouw in Tiel: het 'Rivierenland Ziekenhuis'; wel bleef er een 'Barbara Polikliniek' in Culemborg bestaan. In het voormalige Barbara Ziekenhuis werden in 1987 luxe appartementen gerealiseerd.

We lopen verder en gaan rechts het terrein van de Barbara Polikliniek over en aan het eind iets naar rechts en steken daar het water over, de Muntbrug, en vervolgens rechtdoor de bochtige Muntsteeg door. Aan het eind hiervan links de Ridderstraat in.

Ridderstaat 190 (linkerzijde)

Na een militaire loopbaan (hospitaalarts-Belgische Opstand 1830-1833) werd *chirurgijn* **Johannes J.E. Haksteen** (1806-1961) in 1837 benoemd tot *Stadsheel- en Vroedmeester* in Culemborg. Haksteen werkte en woonde tot 1850 Achter de Kerk 92, nu Ridderstraat 190 (wat later, de, inmiddels voormalige, Margrietschool zou worden). In 1843 werd dokter Haksteen, samen met collega Alpherts, bekroond met een zilveren medaille voor het redden van een schijn-dode drenkeling. De familie Haksteen emigreerde in 1850 naar de Verenigde Staten (Erie County-New York) waar ze overleden en begraven zijn.

We lopen even verder tot het Parochiehuis, Ridderstraat 198.

Eind 17^e eeuw kwam de medicus en romanschrijver **Nicolaes Heinsius** (1656-1718), samen met zijn echtgenote, de Duitse Anna Margaretha Dielitz, naar Culemborg. Op zijn twintigste moest hij wegens manslag Den Haag ontvluchten en zwierf achttien jaar door Europa. Na zijn avontuurlijke omzwervingen kwam Heinsius in 1695 naar de vrijstad Culemborg en woonde vanaf 1697 in de zogenoemde 'Papenhoek', in een huis dat links naast het Parochiehuis (nr.198) stond. Naast zijn drukke praktijk schreef hij hier verschillende medische werken. Zijn specialisme was de behandeling van jicht en geslachtsziekten en daarom kreeg hij veel patiënten van buiten de stad (schreef o.a. 'De kwijnende Venus'). Zijn beroemdste boek was / is een schelmenroman met een autobiografisch tintje : 'den Vermackelijken Avonturier'.

We lopen terug en kijken even bij het grote gebouw rechts in de Ridderstraat, 'Mariakroon', het voormalige pensionaat van de zusters J.M.J.

Na 10 jaar verhuisde het gezin Heinsius naar een pand dat stond op de plek waar later dit pensionaat werd gebouwd. Dit buurtje heette 'De Munt'. **Heinsius** stierf daar in 1718. Zijn zoon, *stadsgeneesheer* **Nicolaes Heinsius** (1688-1738), gehuwd met Charlotte de Pooll, volgde hem op en bleef in het ouderlijk huis wonen. Hij werd later tot schepen van Culemborg benoemd. overleed in 1738. Diens zoon, geboren in 1719 en ook weer Nicolaes Heinsius geheten, trad op 19-jarige leeftijd in dienst van de West Indische Compagnie en vertrok naar Guinea. In 1664 kwam deze als rijk man terug naar Kuilenburg en kocht de panden Markt 11-13.

We lopen terug en gaan rechts de Kleine Kerkstraat in, aan het eind de Markt oversteken en het Vierheemskinderstraatje door. Aan het eind rechts komen we weer uit bij de 'Vierheemskinderen', het vertrekpunt van onze wandeling.

Rest mij nog een tweede ziekenhuis te noemen dat Culemborg rijk was, het **Beatrix Ziekenhuis**.

Omdat het Algemeen Protestants Ziekenhuis aan de Dr. Hockesingel niet meer voldeed aan de eisen van de tijd werd in 1959 een nieuw protestants ziekenhuis gebouwd aan de Prins Bernhardstraat. In 1977 werd dit ziekenhuis verbouwd tot een verpleeghuis, het Beatrix Verpleeghuis, onderdeel van 'Zorgcentra de Betuwe'.

(Véél meer informatie op de tentoonstelling 'Toen dokters nog doctores waren': "De Vierheemskinderen", Alias Derwig).